Dil ve Edebiyat Araştırmaları | Journal of Language and Literature Studies
Sayı/Issue: 32 - Autumn 2025, 219-236
DOI: 10.30767/diledeara.1708585 | **ISSN:** 1308-5069 **E-ISSN:** 2149-0651 Araştırma Makalesi / Research Article

Estetik Muhalefet: İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın Edebiyat-ı Cedîde Eleştirileri

Aesthetic Opposition: İbnülemin Mahmut Kemâl İnal's Critique of Edebiyat-ı Cedîde

İsmail Alperen BİÇER*

* Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi, Uygulama ve Araştırma Merkezi, Eskişehir/Türkiye, iabicer@ogu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-2207-1083
ROR ID: ror.org/01dzjez04

Gönderilme Tarihi / *Received Date*
29.05.2025
Kabul Tarihi / *Accepted Date*
26.08.2025
Yayım Tarihi / *Publication Date*
21.10.2025

Atıf/Citation: Biçer, İ., A. Estetik Muhalefet: İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın Edebiyat-ı Cedîde Eleştirileri
Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 32, 219-236
doi.org/10.30767/diledeara.1708585

Hakem Değerlendirmesi:
İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme.
Çıkar Çatışması:
Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek:
Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Peer-review:
Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest:
The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support:
The author declared that this study has received no financial support

Dil ve Edebiyat Araştırmaları
Dergimizde yayımlanan makaleler CC-BY-NC-ND lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Language and Literature Studies
The articles published in our journal are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.
tded.org.tr | 2025

Öz

Bu makale, İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın Resimli Gazete'de "Cemîl Sâtı" ve "Hüznî" müstear adlarıyla yayımladığı şiirler üzerinden, Edebiyat-ı Cedîde hareketine yönelik eleştirilerini içerik ve biçim açısından çözümlemeyi amaçlamaktadır. Servet-i Fünûn topluluğunun bireyci, biçimci ve Batı merkezli estetik anlayışına karşı, İbnülemin'in geleneksel şiir mirasına yaslanarak geliştirdiği poetik duruş, bu çalışmanın merkezindedir. Makalede, metin merkezli çözümleme yöntemiyle dört şiir ("Zehre-i Şi'r", "Takdîr", "Teberrüd-i Sütûh" ve "Âlâm-ı Şitâ") biçimsel yapı, tema, dil ve üslup yönlerinden ayrıntılı olarak incelenmektedir. Şiirlerdeki aruz vezni, klasik nazım şekilleri, telmih, hiciv ve parodi gibi unsurlar, Servet-i Fünûn estetiğinin ironik biçimde yeniden üretilerek eleştirilmesine hizmet etmektedir. "Cemîl Sâtı" şiirlerinde zarif ironi, "Hüznî" imzasıyla yazılanlarda ise doğrudan alay ve ideolojik eleştiri ön plandadır. Bu şiirler, hem geleneksel şiir anlayışının modern şiire karşı savunusunu hem de şiirle yürütülen estetik ve kültürel bir muhalefeti yansıtmaktadır. Araştırmanın temel katkısı, İbnülemin'i yalnızca bir biyografi yazarı olarak değil, şiiri estetik ve ideolojik müdahale aracı olarak kullanan aktif bir edebî özne olarak konumlandırmasıdır. Bu bağlamda çalışma, geç Osmanlı şiirinde modernleşme ve gelenek eksenli çatışmaları şiirsel düzlemde görünür kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Servet-i Fünun, Edebiyat-ı Cedîde, şiir, edebî eleştiri, hiciv, polemik.

Abstract

This article examines İbnülemin Mahmut Kemâl İnal's poetic critiques of the Edebiyat-ı Cedîde (New Literature) movement through poems he published in Resimli Gazete under the pseudonyms "Cemîl Sâtı" and "Hüznî." The study focuses on İbnülemin's traditionalist poetic stance, which he constructed in opposition to the individualistic, formalist, and Western-oriented aesthetics of the Servet-i Fünûn circle. Employing a text-based analysis method, the article scrutinizes four poems—Zehre-i Şi'r ("The Poison of Poetry"), Takdîr ("Appreciation"), Teberrüd-i Sütûh ("The Exposure of Surfaces"), and Âlâm-ı Şitâ ("The Sorrows of Winter")—in terms of their formal structure, themes, language, and style. These poems employ classical elements such as aruz meter, traditional verse forms, allusions, parody, and satire to produce an ironic and layered critique of the aesthetic principles of Edebiyat-ı Cedîde. While "Cemîl Sâtı" adopts a tone of refined irony, "Hüznî" engages in more direct and ideologically charged ridicule. These texts reflect not only a defense of classical poetry but also an effort to articulate aesthetic and cultural opposition through poetry itself. The article's key contribution lies in repositioning İbnülemin not merely as a biographer or conservative intellectual, but as an active literary agent who utilized poetry as a medium of critical intervention. Thus, the study reveals the aesthetic fault lines between modernist and traditionalist poetics in late Ottoman literary culture.

Keywords: Servet-i Fünun, Edebiyat-ı Cedîde, poetry, literary criticism, satire, polemics.

Giriş

Servet-i Fünûn topluluğu çevresinde şekillenen ve edebiyat tarihinde Edebiyat-ı Cedîde olarak da adlandırılan edebî yönelim, Türk edebiyatında modernleşme sürecinin en belirgin kırılma noktalarından birini teşkil eder. Bu hareket, birey eksenli bir anlatım tarzını, estetik kaygıları ve Batı edebî biçimlerini önceleyen yaklaşımıyla hem biçimsel hem de tematik olarak geleneksel edebiyat anlayışından ayrılmıştır. "Sanat için sanat" ilkesini temel alan bu anlayış, edebiyatı hakikati yansıtma aracı olarak değil, estetik ve biçimsel mükemmelliğin sahası olarak görmüş; bu yönelimiyle dikkat çekici, ancak tartışmalı bir konuma yerleşmiştir. Söz konusu dönemin şiirinde bireysel duygular, melankoli, içsel çatışmalar ve hayal kırıklıkları ön plandadır. Kullanılan dil ise giderek daha süslü, imgelerle yüklü ve kapalı bir yapıya bürünmüştür. Bu şiir dili, estetik duyarlılığı yüksek çevrelerde hayranlık uyandırırken, toplumsal meselelere mesafeli duruşu nedeniyle bazı aydınlarca da eleştirilmiştir. Edebiyat-ı Cedîde sanatçıları, toplumsal meseleleri görmezden gelmeleri ve halktan kopuk, yapay bir üslup geliştirmeleri gerekçesiyle 'seçkinci' bir sanat anlayışını temsil etmekle itham edilmiştir. Eleştiriler yalnızca içerik değil, aynı zamanda şiirin dili, yapısı ve işlevi üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece hareket, bir yandan Türk edebiyatında biçimsel ve estetik kapasiteyi genişletmiş, öte yandan edebiyatın toplumsal işlevine dair yeni ve keskin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Servet-i Fünûn edebiyatını yalnızca sanatçıların bireysel yetkinliklerine indirgemek, hareketin arka planında yer alan tarihsel ve kültürel dinamikleri göz ardı etmek olur. Zira bu edebî hamle, Tanzimat'tan itibaren süregelen yaklaşık kırk yıllık yenileşme sürecinin bir ürünü olarak şekillenmiştir. Korkmaz'a göre, Servet-i Fünûn sanatçılarının bireysel duyarlılıkları ve entelektüel donanımları kadar, bu uzun modernleşme tecrübesi de edebî yönelimlerinin oluşumunda belirleyici rol oynamıştır (Korkmaz, 2013, s. 131). Bu birikim, yalnızca içerik açısından temaları değil, Batılı anlamda biçim ve tür arayışlarını da etkilemiş; böylece Osmanlı edebiyatı tarihinde ilk defa biçimsel deneysellikle bireysel estetik arayışlar iç içe geçmiştir.

Dönemin estetik anlayışı, edebiyatın siyasetten bilinçli şekilde ayrılması gerektiği görüşüne dayanır. "Siyaset dışından her şey" ilkesi (Korkmaz, 2013, s. 137), sanatçının kamusal meselelerden çok, iç dünyasına yönelmesini sağlamış; bu yönelim bireysel duyarlılıkların öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda sanatçının toplumsal gerçeklikten geri duruşu, yalnızca apolitik bir tutum değil, aynı zamanda dönemin entelektüel ikliminin yansıması olarak da değerlendirilebilir. Nitekim Servet-i Fünûn şairlerinin psikolojik profilleri, edebî metinlerle paralellik arz edecek biçimde, genellikle "kırılgan mizaca" sahip bireyler olarak tanımlanır. Bu kırılganlık, kuşkusuz onları toplumsal gerçeklikten ziyade bireysel melankoli ve içsel karmaşalar üzerine yoğunlaşmaya yöneltmiştir. Korkmaz'ın ifadesiyle, bu durum yalnızca bireysel bir tercihin değil, dönemin ideolojik ve kültürel ikliminde gelişen özel bir duyarlılığın da dışavurumudur (Korkmaz, 2013, s. 138). Sonuç olarak Servet-i Fünûn edebiyatı, bireysel yeteneklerin ötesinde tarihsel, kültürel ve psikolojik dinamiklerin bileşkesi olarak ortaya çıkmış; modern Türk edebiyatının biçimsel, estetik ve tematik açılımlarında önemli bir eşik oluşturmuştur.

Bu makalenin temel amacı, İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın "Cemîl Sâtı" ve "Hüznî" müstear isimleriyle kaleme aldığı ve *Resimli Gazete*'de yayımladığı şiirler[1] üzerinden, Edebiyat-ı

1 İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın müstear isimlerle yazdığı bu şiirleri Ahmet Karataş'ın dikkatine ve titiz araştırmasına borçluyuz. Nitekim Karataş, İbnülemin ile Kemaleddin Harputî'nin birbirlerine yazdığı mektupları bir makaleyle yayımlayarak söz konusu şiirlerden haberdar olmamızı sağlamıştır. Bu çalışmaya göre; İbnülemin Mahmud Kemal İnal ile Kemaleddin Harputî arasında babalarından miras kalan köklü bir dostluk mektuplarla sürdürülmüştür. Bu yazışmalar, 1892-

Cedîde'ye yönelik eleştirilerini hem biçim hem de içerik bakımından incelemektir. Söz konusu şiirler, yalnızca bireysel bir estetik tercihin değil, aynı zamanda dönemin edebî yönelimlerine karşı geliştirilmiş bilinçli bir poetik tavrın izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda araştırma, İbnülemin'in şiirlerinde yer alan dil, üslup, tema ve nazım biçimi tercihleri üzerinden, onun geleneksel edebiyat anlayışını nasıl savunduğunu ve modernleşmeci edebî yönelimlerle hangi zeminlerde hesaplaştığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada, metin merkezli çözümleme yöntemi ekseninde, karşılaştırmalı analiz ve metinlerarasılık kuramı çerçevesinde bir yaklaşım benimsenerek İbnülemin'in şiirleri hem içeriksel hem de biçimsel açıdan değerlendirilecektir. Bu doğrultuda, eserlerdeki anlatım stratejileri, estetik yönelimler ve tematik vurgu noktaları çözümlenerek dönemin edebî atmosferiyle karşılaştırmalı bir okuma yapılacaktır. Ayrıca bu çözümleme, Edebiyat-ı Cedîde'nin savunduğu estetik ilkeler ile İbnülemin'in şiirsel duruşu arasındaki çatışma ekseninde değerlendirilerek şiirlerin dönemin kültürel ve entelektüel tartışmaları içindeki konumları irdelenecektir. Araştırmanın literatüre sağlayacağı katkı, İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın edebî kişiliğini yalnızca biyografi yazarı ya da kültürel muhafazakâr bir figür olarak değil, aynı zamanda doğrudan şiir yoluyla edebî bir eleştiri inşa eden aktif bir edebî özne olarak da ele almasıdır. Böylece Servet-i Fünûn'a yönelik dönemin eleştirel yaklaşımlarına daha geniş bir perspektiften bakmak ve klasik edebiyat geleneği ile modernleşme süreçleri arasındaki gerilim hattını şiir üzerinden görünür kılmak mümkün olacaktır. Bu yönüyle çalışma, hem geç Osmanlı edebiyatında şiir yoluyla sürdürülen estetik tartışmalara ışık tutmakta hem de İbnülemin'in az bilinen şiirsel yönünü analitik bir çerçevede değerlendirmektedir.

Edebiyat-ı Cedîde'nin Doğuşu, Özellikleri ve Eleştirisi

Tanzimat'tan itibaren etkisini hissettirmeye başlayan Batılılaşma eğilimleri, II. Meşrutiyet öncesinde Servet-i Fünûn topluluğu etrafında belirginleşerek kurumsal bir edebî harekete dönüşmüştür. 1896 yılında Tevfik Fikret'in *Servet-i Fünûn* dergisinin yazı işleri müdürlüğüne getirilmesiyle ivme kazanan bu edebî yönelim, Türk edebiyatının modernleşme sürecinde önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilir (Kaplan, 1995). Servet-i Fünûn hareketi, Batı edebiyatından, özellikle Fransız parnasizmi ve sembolizminden etkilenmiş; bireyin iç dünyasını önceleyen, estetik duyarlılığı merkeze alan yeni bir şiir anlayışı geliştirmiştir. Bu yönüyle söz konusu dönem, klasik edebiyatın didaktik ve toplumsal yönelimlerinden kopuşu simgelemektedir (Özder, 2025).

Servet-i Fünûn şairleri, bireysel melankoli, içsel çatışmalar, hayal kırıklıkları ve toplumsal hayattan uzaklaşma gibi temaları öne çıkarmış; bu şiirlerde bireysel duyuşlar merkezî bir rol oynamıştır. Enginün'e göre, bu dönemin şiir anlayışı "toplumdan kaçma, hayale sığınma, hayattan nefret, hüzün, intihar, kelimelerle tablo yapma arzusu" gibi yönelimlerle karakterize edilir (Enginün, 2010, s. 537; Topaloğlu, 2017). Bu şiirlerde içerikten çok biçimsel örgüye önem verilmiş; görsel imgeleme dayalı, süslemeci ve sanatkârane bir dil kullanılmıştır. Korkmaz'ın ifadesiyle bu şiir dili "ağır, ağdalı ve örtük" bir karakter taşımakta, böylece metin halktan uzaklaşmakta ve

1908 yılları arasında gerçekleşmiş ve dönemin sosyal, kültürel ve dinî meselelerine ışık tutmaktadır. Kemaleddin Harputî, 1916-1926 yılları arasında Ma'mûretü'l-azîz müftüsü olarak görev yapmış, inkılaplara karşı durduğu gerekçesiyle 1926'da soruşturmaya uğramış ve evraklarına el konulmuştur. Makalede, bu evraktan çıkan İbnülemin'in gençlik dönemine ait on beş mektubu ile Kemaleddin'in cevap taslakları günümüz harflerine aktarılmıştır. Mektuplarda, fotoğraf ve resim yapmanın dinî hükmü, İbnülemin'in şiirleri ve dönemin edebî tartışmaları gibi konular ele alınmıştır. Bu yazışmalar, iki önemli şahsiyetin entelektüel dünyalarını ve dönemin kültürel atmosferini anlamak için önemli bir kaynak oluşturur. Mektuplarla ilgili daha geniş bilgi için bk. Karataş, A. (2019). İbnülemin Mahmud Kemal İnal ile Kemaleddin Harputî Efendi'nin mektuplaşmaları- I. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 112-169.

seçkinci bir üslup sunmaktadır (Korkmaz, 2013, s. 155; 2015, s. 151). Servet-i Fünûn estetiğini en çarpıcı biçimde yansıtan eserlerden biri Tevfik Fikret'in *Rubâb-ı Şikeste* adlı şiir kitabıdır, bu yönüyle de o, öncü bir eserdir (Akay, 2007). Bireysel karamsarlık, toplumsal hayata karşı yabancılaşma ve derin bir alınganlık gibi temalar etrafında şekillenen bu eser, bireysel duygu coğrafyasını estetize ederken edebiyatın toplumsal işlevinden uzaklaşmasının da simgesel bir örneğini sunar. Bu açıdan Enginün, Fikret'in olgunluk dönemi şiirlerinde "kötümserlik, alınganlık, hayattan şikâyet" gibi temaların belirginleştiğini vurgular (Enginün, 2010, s. 535). Bu yeni şiir anlayışı, dönemin bazı entelektüelleri tarafından yalnızca estetik bir yönelim değil, aynı zamanda ahlaki ve kültürel bir sapma olarak değerlendirilmiştir. Tanzimat'tan itibaren edebiyata yüklenen "toplum için sanat" ilkesi doğrultusunda edebiyatın eğitici ve yönlendirici bir işlev üstlenmesi gerektiği görüşü hâkimken, Servet-i Fünûn'un "sanat için sanat" anlayışını benimsemesi, mevcut kültürel paradigmayı sarsmış ve ciddi eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu eleştirilerde özellikle birey merkezli anlatımın ortak yaşantılardan kopuk olduğu, şiirin duygusal yapaylıklarla ve süslemeci ifadelerle yüklendiği, dolayısıyla toplumsal bağlamdan uzaklaştığı sıkça dile getirilmiştir (Ercilasun, 2012). Korkmaz, bu tavrı "siyaset dışından her şey" ilkesiyle açıklayarak Servet-i Fünûn şairlerinin sanat anlayışını apolitik, içe kapanık ve kırılgan bir mizacın dışavurumu olarak tanımlar (Korkmaz, 2013, s. 137–138). Şiir dilindeki kapalılık ve aşırı estetik kaygılar ise şiiri halktan koparan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada Servet-i Fünûn edebiyatına yöneltilen eleştiriler, sadece poetik değil; aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir karşı duruşu da içermektedir.

Kenan Akyüz, dönemin edebî ürünlerine yöneltilen eleştirileri dört temel başlık altında toplar: (1) Fransız edebiyatına aşırı bağımlılık ve özgünlükten uzaklaşma; (2) toplumsal gerçeklikten kopukluk; (3) yapmacık, karmaşık ve halktan uzak bir dil kullanımı; (4) Fransız şiirinden aktarılan imge ve hayallerin anlaşılmaz bir metin yapısı oluşturması (Akyüz, 1990, s. 90). Bu eleştiriler yalnızca bireysel rahatsızlıkların ürünü değil, aynı zamanda Tanzimat sonrası modernleşme sürecine karşı geliştirilen sistemli bir kültürel muhalefetin de ifadesidir. Tuğcu ise bu bağlamda dikkat çekici bir çelişkiyi vurgular: Edebiyatın Batı'ya yönelerek yenilenmesini savunan yazar ve şairlerin, Batı edebiyatına yaklaştıkça "başarılı" sayılması, ancak aynı zamanda "taklitçi" olarak eleştirilmeleri, dönemin modernleşme algısındaki ikircikliliği gözler önüne sermektedir (Tuğcu, 2018, s. 136).

Bu tartışmalı edebî ortamda, geleneksel şiir anlayışına bağlı kalan muhafazakâr aydınlar da şiir aracılığıyla söz alma imkânı bulmuşlardır. Bu çerçevede İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın "Cemîl Sâtı" ve "Hüznî" müstearlarıyla kaleme aldığı şiirler, yalnızca bireysel şiir denemeleri olarak değil; aynı zamanda Servet-i Fünûn estetiğine karşı geliştirilen alternatif bir poetik duruş olarak değerlendirilmelidir. İbnülemin'in bu şiirleri, hem biçim hem de içerik açısından Servet-i Fünûn'a yöneltilen eleştirileri yansıtır. Bu şiirlerde, Servet-i Fünûn'un duygusal yapaylıkları, sanatkârane süslemeciliği ve dilsel kapalılığı ironik bir üslupla hicvedilirken, aynı zamanda klasik edebiyatın değerleri yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan İbnülemin'in şiirleri, sadece estetik değil; aynı zamanda kültürel ve ahlaki bir duruşun ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

Geleneğin Muhafızı: İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Fikirleri

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal (1871–1957), Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına dek uzanan çalkantılı tarihsel süreçte, geleneksel kültürel değerlerin ve klasik edebiyat mirasının taşıyıcılığını üstlenmiş müstesna bir entelektüel figürdür. Mühürdar Mehmet Emin Paşa'nın oğlu İbnülemin, hususi öğrenim görmüş; Arapça, Farsça, tarih ve edebiyat gibi temel alan-

larda güçlü bir müktesebata sahip olmuş, ardından Mekteb-i Mülkiye'de ve Mekteb-i Hukuk'ta aldığı modern eğitimle dönemin bürokratik yapısına da dâhil olmuştur. Ancak onun esas entelektüel ve kültürel misyonu, devlet hizmetinin ötesinde; bir geleneği koruma, aktarma ve yeniden anlamlandırma çabasıyla belirginleşmiştir.

İbnülemin'in edebiyat ve kültür tarihindeki en önemli katkılarından biri, hiç şüphesiz ki *Son Asır Türk Şairleri, Son Sadrazamlar, Son Hattalar* ile *Hoş Sadâ* adlı biyografi külliyatıdır. Bu eserler, klasik tezkire geleneğinin modern formlarla yeniden üretildiği, ancak öz itibarıyla geleneğin merkezî değerlerine sadık kalınarak oluşturulmuş bir kültür aktarım metinleridir. Biyografi türünün Batılı anlamda birey merkezli ve psikolojik derinlikli yapılar kazandığı bir dönemde, İbnülemin'in yaklaşımı bu türü, hem tarihî hem de ahlaki bir inşa zemini olarak değerlendirmesiyle öne çıkar. Onun biyografilerinde yalnızca şairlerin edebî yönleri değil; ahlaki tutumları, toplumsal rollerine dair gözlemler, mesleki yaşamları ve kişisel karakter özellikleri de detaylı biçimde aktarılır. Bu çok katmanlı yaklaşım, dönemin edebî şahsiyetlerinin yalnızca estetik değil, aynı zamanda kültürel ve ahlaki temsilciler olarak inşa edilmesi yönünde önemli bir çabadır. İbnülemin'in bu biyografik yaklaşımı, bir edebî türü yeniden kurmanın ötesinde, bir medeniyet tasavvurunun sürdürülmesi anlamına gelir. Tanzimat sonrasında şekillenen modernleşme süreçlerinde ikinci plana itilen geleneksel kültür unsurlarını görünür kılmaya çalışan İbnülemin, kültürel sürekliliği modernleşmenin karşısında değil, ona alternatif olarak konumlandırır. Bu bağlamda, onun edebî ve fikrî yönelimi, modernleşmenin kültürel çözülmeyi beraberinde getirdiğine inanan bir muhafazakâr bilinçle şekillenmiştir.

İbnülemin'in şiire bakışı da aynı düşünsel çerçevede değerlendirilmelidir. Onun gençlik yıllarında Nalânî mahlasıyla şiirler –bilhassa naatlar- yazdığını, bunları da *Mevzun Sözler* adıyla bir defterde topladığını biliyoruz. Ancak sonraları tarih ve biyografi çalışmalarına ağırlık vererek şiir yazmayı bırakır. Ona göre şiir, yalnızca bireysel estetik haz üretme aracı değil; aynı zamanda ahlaki bir terbiye vasıtası, toplumsal değerlerin taşıyıcısı ve kültürel sürekliliğin sembolik bir düzlemidir. Özellikle Edebiyat-ı Cedîde hareketinin bireyci, sembolist ve Batılılaştırıcı eğilimlerine karşı yönelttiği eleştiriler, onun şiiri anlam ve ahlak temelli gelenek içinde yeniden yorumlama arzusunun yansımasıdır. Bu eleştirel tavrını şiir formunda da somutlaştıran İbnülemin, *Resimli Gazete*'de yayımlanan şiirlerinde "Cemîl Sâtı" ve "Hüznî" müstear adlarını kullanmıştır. Bu iki kimlik, yalnızca edebî bir çeşitlilik ya da takma ad kullanımı olarak değil, onun çok yönlü eleştirel söylemini temsil eden sembolik anlatım araçları olarak değerlendirilmelidir. "Cemîl Sâtı", zarafetle hicveden, geleneksel nükte geleneğine yaslanan bir söylemi temsil ederken; "Hüznî" daha doğrudan, eleştirel ve melankolik bir tonla yazılmış şiirlerin sesi olmuştur. Bu müstear adlar, aynı zamanda İbnülemin'in geleneğe olan sadakatini farklı ses ve üsluplarla yeniden üretme stratejisini de açık eder. İbnülemin'in bu şiirlerinde gözlemlenen hiciv tonu, bireyselliği yücelten, toplumdan kopuk bir estetik algıyı hedef alır. Servet-i Fünûn şiirinin biçimci ve süslemeci yönelimleri, onun nazarında kültürel yozlaşmanın şiirsel izdüşümüdür. Bu bağlamda İbnülemin'in şiiri, yalnızca poetik bir metin değil; geleneksel dünya görüşünün savunusunu içeren ideolojik bildiridir. Biçimsel olarak klasik nazım şekilleriyle yazılmış olması, onun şiir anlayışının ne derece geleneğe yaslandığını gösterirken; içerik bakımından da döneminin edebî anlayışlarını ters yüz eden ve böylece parodiye yaklaşan bir eleştiri estetiği barındırır.

Sonuç olarak İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın edebî ve entelektüel kişiliği, geleneksel kültürü yalnızca muhafaza eden değil, onu yeni bağlamlarda yeniden üreten bir bilinçle şekillenmiştir.

Onun biyografi yazıcılığı, şiir anlayışı ve genel kültürel tavrı, modernleşmenin getirdiği değer aşınmalarına karşı tarihsel süreklilik, ahlaki ilke ve estetik bütünlük temelinde direnç gösteren bir duruşun ürünüdür. Bu yönüyle İbnülemin, yalnızca bir biyografi yazarı ya da şair değil; aynı zamanda geleneğin modern çağdaki temsilcisi, edebî hafızanın sürdürücüsü ve kültürel direnişin düşünsel zeminini oluşturan bir münevver olarak değerlendirilmelidir.[2]

"Cemîl Sâtı" ve "Hüznî" Müstearlarıyla Yazılan Şiirlerde Edebiyat-ı Cedîde Eleştirisi

Zehre-i Şi'r

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın *Resimli Gazete*'de "Cemîl Sâtı" müstearıyla yayımladığı ve diğer müstearı **"**Hüznî"ye ithaf ettiği "Zehre-i Şi'r" başlıklı şiir şöyledir:

"Hüznî Bey Kardeşime
Zehre-i Şi'r
Gonca-i hüsne bugün ferş-i muhabbet etdim
Mütehâşî… Mütelâşî…
Vech-i mevzûnunu bir şem'-i siyâha tutmuş
Bir mihr-i siyeh-renk…
Zulmetde kamer… Zannederek nezdine gitdim…
Destinde kalem… Şu'le-i eş'âr yüzünde
Mütevahhiş… Mütelâmi'…
Bir şehper-i hayretle uçup koynuna gönlüm
ile rûhum
Cüst-cû eyleyerek nefha-i ezhâr gözünde
Bir çift kelebek…
Rûhumla gönül…
Âteşli emel, girye-i ahmerle tesâdüm
Ediyorlar…
Ey Zehre! Senինçün bu tesâdüm ki gönülde
Âgûşuna almış…
Âmâlimi, efkârımı ey zehre-i ezhâr!
Ey nahl-i emel! Nerde aceb zehre-i eş'âr?
Ey tatlı emel! Zehr-i merâret ki içersin
Vuslat gibi derhâl geçersin
Söyle nerede zehre-i eş'âr?
Bir bânk-i hamûş, nağme-i sâmit ki gelir de,
Gûşumda fısıldar

2 İbnülemin Mahmut Kemâl'in hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bk. H. Vassaf, 2012; Akün, 2000.

Ve der ki:
Bir şiʿr-i müzehher ki nihândır
Bak sîne-i sâfında ayândır
Ammâ ki mülevven tül içinde
…… pistân!
Zehre-i şiʿr…
Niçin korseye hâcet gördün?
Ey şiʿr-i mücerred!
Tuvaletsiz de seni mahrem-i efkâr eyler
şâirler…
Efkâr-ı dehâet ki sana âşık-ı mahrûr
Ey zehre-i pür-nûr!
Evet:
Sen sade şiʿrsin ki tabîʿatle müsâvî
Tuvalet istemeyiz,
Korse nene lâzım…
Ey zehre-i eşʿâr, sana her dem müterakkıb
Şâir de şiʿr de
Bir bûsene bin zehre-i efkâr fedâdır
Ey zehre-i eşʿâr!
Cemîl Sâtı" (*Resimli Gazete*, Nu. 66, 5 Mart 1314/18 Mart 1898)

Görüldüğü gibi bu şiir, Servet-i Fünûn şiirine yönelik çok katmanlı bir estetik ve ideolojik eleştirinin şiirsel bir örneğidir. Şiirin biçimsel yapısı, klasik Osmanlı şiir geleneğine sıkı sıkıya bağlılığın göstergesi olarak değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda eleştirinin taşıyıcısı bir araç olarak da işlevseldir. Aruz vezniyle kaleme alınan şiir, dönemin hâkim estetik anlayışının aşırı biçimselciliğine karşı geliştirilen bir parodinin zeminini oluşturur. İbnülemin, bu şiirde bilinçli olarak Servet-i Fünûn'un şiir diline özgü süslü anlatımı, yoğun tamlama yapıları ve teknik sanat oyunlarını taklit eder; fakat bu taklit, doğrudan bir özdeşleşme değil, tersine bu poetikanın sınırlarını ve sathiliğini ifşa eden ironik bir yansıtma biçimi olarak işlev görür.[3] Şiirde seçilen kelimeler, dönemin estetik anlayışına yönelik eleştirinin en önemli taşıyıcılarındandır. "Tuvalet", "korse" ve

3 Bu tür bir edebî yaklaşım yalnızca İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a özgü değildir. Aynı dönemde yayımlanan Malumat, Musavver, Fen ve Edep ile İrtika gibi mecmualarda da benzer üslup ve içerikte çok sayıda şiire rastlanmaktadır. Nitekim bu dergilerin, Servet-i Fünun topluluğuna karşı ortak bir duruş sergiledikleri yönünde değerlendirmeler içeren müstakil bir çalışma da mevcuttur: Kaybedenlerin Tarihi: Türk Edebiyatında Malumat Hareketi. Bu eserin "Dekadan Kavramı Etrafında Gelişen Mizahi Edebiyat" başlıklı bölümünde, İbnülemin'in şiirleriyle benzer nitelikler taşıyan metinler tahlil edilmektedir. Öte yandan, tartışmanın bir başka cephesini temsil eden Resimli Gazete, dönemin önemli polemiklerinden birinin merkezinde yer almış; gazetenin yazarlarından Halil Edip Bey, Servet-i Fünun çevresinden Hüseyin Cahit'in sert eleştirilerine muhatap olmuştur. Nitekim "Zehre-i Şiir"in neşredildiği sayıda Halil Edip Bey'in Hüseyin Cahit'e cevaben kaleme aldığı yazı da yer almaktadır. Bu bağlamda, İbnülemin'in söz konusu şiiri yalnızca estetik bir savunu metni olarak değil, aynı zamanda dostu Halil Edip Bey'e yönelik saldırılara karşı bir müdafaa olarak da okunabilir. Söz konusu değerlendirmelere dair daha geniş bilgi için bk. Kumsar, 2022, s. 169-188; Yalçın, 2019; Gökçek, 2021.

"mahrem-i efkâr" gibi ifadeler, şiirin içeriğinin sahici bir anlam üretiminden uzaklaştığını ve yüzeysel süslemelere hapsolduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda, modern şiirin form ve estetik hazza yönelik saplantısı, şiirin asli işlevini -yani anlam inşasını ve fikrî derinliği– terk ettiği yönünde yorumlanır. Şair, geleneksel şiiri, kendine yeterli, içkin bir anlam alanı olarak görürken; modern şiiri, biçim unsurlarıyla sahte bir estetik yapı kurmaya çalışan ve içeriği yozlaştıran bir anlayış olarak resmeder. Dolayısıyla şiirin biçimsel özellikleri yalnızca geleneksel formun sadık bir uygulaması değil, aynı zamanda dönemin biçimci şiir anlayışına yönelik ironik yansımanın da stratejik bir unsurudur. Şiirin merkezî metaforu olan "zehre-i şi'r", bu poetik karşıtlığı hem imgeler düzleminde hem de düşünsel arka planda kristalize eden güçlü bir simgedir. Öd ve *safra*nın yanı sıra çiçek anlamına da gelen 'zehre', burada şiirin aslında taşıması gereken mana, hikmet ve ahlaki içerikten uzaklaşarak, yalnızca duygusal haz ve estetik süsleme üretmeye odaklanan yeni anlayışa karşı bir uyarı niteliğindedir. Bu bağlamda, şiirin zarif görünümünün ardında taşıdığı yapaylık, derinliksiz duygu ve ruhsuzluk, bu imgeyle temsil edilir. Aşağıdaki dizeler, bu eleştiriyi estetik bir düzleme taşıyarak Servet-i Fünûn şiirinin âdeta bir tür karikatürünü sunar:

"Niçin korseye hâcet gördün?

Ey şi'r-i mücerred!

Tuvaletsiz de seni mahrem-i efkâr eyler şâirler…"

Bu dizelerde, "şi'r-i mücerred" [soyut şiir] ifadesiyle, aslında kendi hakikati içinde anlam barındıran şiirin, fazladan süsleme ve biçimsel müdahaleye ihtiyaç duymadan da anlamlı ve duygusal bir aktarım aracı olabileceği savunulmaktadır. "Korse" ve "tuvalet" gibi modern, dışsal ve yapay süsleme imgeleriyle donatılmış şiir, artık ruhsuz ve işlevsiz bir hâle gelmiştir. Bu imgelerin seçimi, Batı etkisindeki edebiyat anlayışının "şair" figürünü de dönüştürerek düşünsel üretimin değil, estetik sunumun merkezine yerleştirdiği eleştirisini taşır. Şiirin dikkat çeken bir diğer bölümü de şöyledir:

"Bir bûsene bin zehre-i efkâr fedadır

Ey zehre-i eş'âr!"

Bu mısralarda, şiirin düşünceyle [efkâr] ifade edilen içerik derinliğinin karşısında, estetik ve duygusal haz veren yönü [bûse] öne çıkarılır. Ancak bu öncelik, bir tercihin değil, bir çarpıklığın sonucudur. Başka bir deyişle şiirden bir "öpmelik" haz almak için "bin düşünce"nin feda edilmesi, poetik olduğu kadar etik bir sapmanın da işareti olarak sunulur. İbnülemin, burada sadece edebî bir tercih değil, aynı zamanda kültürel bir yozlaşma sorununu da dile getirmektedir ki bu yaklaşım, onun şiir anlayışını sadece estetik bir zeminde değil, geleneksel değerlerin taşıyıcısı ve kültürel sürekliliğin savunucusu olarak değerlendirmeyi mümkün kılar. Netice itibariyle "Zehre-i Şi'r", hem biçim stratejileriyle hem de içerik eleştirisiyle İbnülemin'in modern şiir anlayışına yönelttiği çok katmanlı bir itirazın edebî ifadesidir. Bu şiir, klasik nazım geleneğine yaslanarak şekillenen bir estetik dünya görüşünün, modern şiirin bireyci, biçimci ve yüzeysel doğasına karşı geliştirdiği bilinçli bir söylem olarak okunmalıdır. Şiir, yalnızca bir hiciv değil, aynı zamanda geleneğin estetik ve ahlaki değerlerini koruma altına alma çabasıyla yazılmış ideolojik bir bildiridir.

"Takdîr"

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın "Hüznî" müstearıyla kaleme aldığı "Takdîr" adlı şiir, esas itibariyle "Cemil Sâtı"nın kendisine ithaf edilen şiire cevabıdır. Ayrıca dönemin edebiyat ortamın-

da Servet-i Fünûn topluluğuna yöneltilen 'dekadanlık' suçlamasını estetik bir parodi biçiminde işleyen, biçimsel taklit ile içerik hicvini ustalıkla harmanlayan bir metin örneğidir:

"Takdîr

Dekadane eser neşrine himmet ile
Himmetin şükr-i beyâza olacakdır mazhar
Tuvalet lâzım imiş şâhid-i nazma lâkin
Böyle dûşîze şiʿr istemez aslâ berber
Mübhemiyyet ile meşbûʿ nice hiss-i esved
Arz-ı dîdâr ediyor sâha-i dilde yer yer
Zehre-i şiʿre bakın bû-yı mücellâ saçıyor
Kaʿr-ı vicdâna bütün fâm-ı tahassüs ser-per
Bir yeşil fikre düşer rûh-ı şebâbı aşkın
Mütelâşî… Mütehâşî… Mütelevvin… Ezher
Bir akūr bahre döner katre-i çeşm-i âşık
Mütelâtım… Müteʿarrız… Mütecâsir… Gam-ver
Edebiyyât-ı Cedîde buna derler monşer!
Ne tefekkür, ne tevaggul, ne de maʿnâ ister
Ne revâ nûr-ı maʿârifle tezeyyün etmek
İlm ü irfân edemez kadrini zîrâ ber-ter
Dekadan mesleği bir vâdi-i feyz ü irşâd
Böyle üç günde gözüm âdemi şâir eyler…
Hüznî" (*Resimli Gazete*, Nu. 66, 5 Mart 1314/18 Mart 1898)

"Takdîr" aruz vezniyle yazılmış olmakla birlikte, klasik nazım biçiminin ötesine geçerek dönemin modern şiir anlayışını biçim ve içerik düzeyinde hedef alan ironik bir yapı sergiler. Biçim bakımından, Servet-i Fünûn şairlerinin sembolist ve empresyonist yönelimlerine benzer şekilde kurulan karmaşık bir dil yapısı dikkat çeker. Örneğin, "mübhemiyyet ile meşbûʿ", "mütelâşî… mütehâşî… mütelevvin… ezher" gibi sıralı sıfatlar yalnızca ses ve biçim uyumu sağlamakla kalmaz; aynı zamanda anlamdan uzaklaşan, içeriğe dair boşluğu örten yüzeysel şiir estetiğinin eleştirisini yansıtır. Bu türden dilsel tercihler, İbnülemin'in biçimsel düzlemde Servet-i Fünûn şiirinin üslubunu neredeyse taklit edercesine yeniden inşa ettiğini, ancak bu yeniden inşayı eleştirel bir mesafeyle kurduğunu gösterir. Hutcheon'un (2020) "eleştirel parodi" tanımına uygun biçimde şiirin dili, kendisini eleştirdiği şiir anlayışının estetik mekanizmalarını tekrar ederek boşa çıkarır. Şairin kullandığı teknik, yalnızca edebî değil, aynı zamanda kültürel bir ironiye yaslanır. Servet-i Fünûn şairlerinin Batı merkezli sanat ve şiir anlayışına yönelttiği eleştiriler, kelime seçimleriyle daha da belirginleşir. "Monşer" gibi Fransızca kökenli kelimelerin Türkçedeki telaffuz biçimiyle şiire dâhil edilmesi, hem Batı'ya yönelik aşırı hayranlığın hem de yüzeysel modernleşmenin alaycı bir temsiline dönüşür. Şair,

"Edebiyyât-ı Cedîde buna derler monşer!
Ne tefekkür, ne tevaggul, ne de ma'nâ ister"

dizeleriyle, şiirin düşünce [tefekkür], derinlik [tevaggul] ve anlam [ma'nâ] gibi temel değerlerinden arındırıldığını açıkça belirtir. Bu yönüyle şiir, biçimsel bir pastiş olmakla kalmaz, aynı zamanda anlam düzeyinde ciddi bir eleştiri taşır. Çünkü "Takdîr"in temel hedeflerinden biri, edebî âlemde hızla şair unvanı kazanabilen bireyleri ve bu durumu mümkün kılan 'dekadan' şiir anlayışını alaya almaktır.

"Dekadan mesleği bir vâdi-i feyz ü irşâd
Böyle üç günde gözüm âdemi şâir eyler"

dizeleri, edebiyatın "feyz" ve "irşâd" gibi geleneksel, öğretici ve ahlaki işlevlerinden uzaklaştırıldığını ima eder. Şairin burada kullandığı alaycı ton, yalnızca bireysel estetik tavırlara değil, genel anlamda dönemin sanat anlayışına yöneltilmiş köklü bir eleştiridir. Bu, şiirin içerik düzeyinde taşıdığı hicvin daha yapısal ve kültürel bir arka plana yaslandığını gösterir.

Anlam derinliği bakımından şiir, yalnızca dönemin şiirsel yönelimlerini değil, aynı zamanda şiirin toplumsal işlevine dair geleneksel beklentileri de yansıtır.

"Ne revâ nûr-ı ma'ârifle tezeyyün etmek"

dizesi, şiirin artık bilgi, hikmet ve ahlaki aydınlanma aracı olmaktan uzaklaştığını, estetik kaygılarla yozlaştığını ifade eder. Böylece İbnülemin, modern şiiri yalnızca biçimsel yönden değil, işlevsel ve düşünsel yönden de sorgular. Bu, aynı zamanda onun klasik şiir geleneğine duyduğu bağlılığı ve bu geleneğin derinliğini savunduğunu da gösterir. "Takdîr"in hiciv tekniği, doğrudanlık ve sertlik bakımından İbnülemin'in "Cemîl Sâtı" müstearıyla yazdığı şiirlerden ayrılır. "Hüznî" imzasıyla yazılan bu şiir, ironiden çok açık alay ve aşağılamayla şekillenir. Şiirin başlığı "Takdîr" dahi bu anlamda ironik bir görev üstlenir. Görünürde bir övgü biçimi gibi sunulan "takdir", içerikte sert bir eleştiriye dönüşür. İroninin daha etkili olması için, yazarlar çoğunlukla başlıklarda bu ögeyi gizlemeyi seçer; çünkü ironinin açık edilmesi, okuyucunun keşfetme sürecinden alacağı edebî hazzı azaltır (Booth 2016: 94). Burada da tersine çevrilmiş retorik, şiirin bütün yapısını belirleyen temel strateji hâline gelir. Bu bağlamda şiir, yalnızca bir hiciv metni olarak değil, aynı zamanda dönemin edebî ortamında şekillenen anlam krizine ve kimlik bunalımına karşı bir tür estetik manifestodur. Sonuç olarak "Takdîr", İbnülemin'in klasik şiir nosyonuna yaslanan, ancak bu geleneği çağının şiir anlayışına karşı bir eleştiri aracı olarak seferber eden metinlerinden biridir. Şiirin biçim ve içerik özellikleri, Servet-i Fünûn şiirinin dilsel yapaylığına ve fikrî yoksunluğuna karşı geliştirilmiş bütünlüklü bir poetik müdahale olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, "Takdîr" sadece bir edebî hiciv değil, aynı zamanda bir estetik ve entelektüel itiraz metnidir.

"Teberrüd-i Sütûh"

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın "Teberrüd-i Sütûh" adlı şiiri, başlığının kelime anlamı açısından değerlendirildiğinde, "yüzeylerin soyunması" ya da daha sembolik bir ifadeyle "güzelliğin ardındaki sahte görünümün ifşası" kavramları etrafında şekillenen derin bir eleştirel perspektif sunar. "Teberrüd" kavramı, bu bağlamda estetikteki yapaylık ve yüzeyselliğe karşı bir açığa çıkarma, örtülü gerçeğin ortaya konması işlevini üstlenir. Şiir, özellikle Servet-i Fünûn edebiyatının parlak imgelerle, aşkınlık ve doğa betimlemeleriyle örülmüş yüzeysel estetik yapısını hedef alır ve bu yapının altında anlamdan yoksun, içi boş bir güzellik algısının bulunduğunu ileri sürer. Bu durum, dönemin edebî ortamında Batı'ya öykünmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan estetik yozlaşmanın eleştirel bir yansımasıdır:

"Hüznî Bey Kardeşime

Teberrüd-i Sütûh

Artık ne tekeddür ne emel, işte sebâtım
Bir dîde-i nûşîn ile me'lûf-ı temennâ
el-Hak kebûdî
Artık ne meveddet ne güzer, bak sad mâtem
Tutmuş gibi, tutmuş gibi âfâkı serâpâ
Bilmez mi o âyâ
Bu semen-fâm-ı suʿûdu
Ey vuslatı germi şiken-i zevk-i zalâm
Dûşunda semenlerle çemenlerle yatan ten
Gör gör ki ne sâʿid
Bir deste şükûfe bütün etrâf telâm
Âsûde-zebân, fârig-i gam sanki de gülşen
Her câyı müzeyyen
Hepsi sana âid
Fî 8 Mart Sene 13[1]4
Cemîl Sâtı" (*Resimli Gazete*, Nu. 67, 12 Mart 1314/24 Mart 1898)

Biçimsel açıdan incelendiğinde, şiirin aruz vezniyle yazılması, onun geleneksel şiir kalıplarına bağlılığını gösterse de vezin, burada salt biçimsel bir taşıyıcı işlevi görür; asıl dikkat çeken nokta dil ve söylem tercihleridir. İbnülemin, sözcük seçiminde Servet-i Fünûn'un süslü, ağır ve sembolizm yüklü dilini bilinçli olarak taklit ederken bunu bir parodiye dönüştürür. Şiirin söz dizimi ve kullanılan ifadeler, o dönemin bireyci ve melankolik estetik anlayışına ironik bir eleştiri yöneltir. Örneğin,

"Artık ne tekeddür ne emel, işte sebâtım
Bir dîde-i nûşîn ile me'lûf-ı temennâ…"

dizelerinde yansıtılan içe dönük, hazcı ve melankolik tonda, estetik zevkin bir savrulma, anlam arayışından uzaklaşma hâli dile getirilir. Bu, hem dönemin estetik eğilimlerinin eleştirisi hem de bireysel hazcılığın şiir dünyasındaki baskınlığının hicvidir. Şiirin metin evreninde yer alan "Semen-fâm-ı su'ûd" ve "şiken-i zevk-i zalâm" gibi karmaşık ve yoğun semboller, metnin derinlikli ve anlamlı görünme çabasıyla ilişkilidir. Ancak bu sembolik yoğunluk, şiirin bütünü içinde anlam yoksunluğunu gizlemek amacıyla kullanılmış bir araç olarak da okunabilir. İbnülemin, burada Servet-i Fünûn'un klasik şiir süslemelerinden [çiçekler, gülşen, semen, çemen vb.] beslenen estetik unsurları, artık anlam ve ruh derinliğinden yoksun, bedensel ve yüzeysel bir güzellik göstergesi haline getirmiştir.

"Dûşunda semenlerle çemenlerle yatan ten
Gör gör ki ne sâʿid…"

dizeleri, güzelliğin artık ruhsal bir derinlik taşımayan, salt bedensel bir tüketim nesnesine dö-

nüştüğünü açıkça ortaya koyar. Bu bedenselleşmiş güzellik imgesi, şiirin estetik yozlaşma eleştirisini somutlaştıran en önemli göstergelerden biridir. Buna paralel olarak,

"Âsûde-zebân, fârig-i gam sanki de gülşen

Her câyı müzeyyen

Hepsi sana âid…"

dizeleri de Servet-i Fünûn'un kendine dönük, hazcı ve yüzeysel estetik anlayışını alaycı bir üslupla taklit eder. Dışarıdan bakıldığında her şeyin süslü, müzeyyen ve estetik açıdan tatmin edici görünmesine karşın, bu güzelliğin altında anlam ve derinlikten yoksun bir tenhalık yattığını vurgular. Bu durum, biçimsel estetiğin anlamdan koparılarak yüzeysel ve yapay bir şiir dili hâline dönüşmesini eleştiren metnin temel argümanıdır.

Denebilir ki "Teberrüd-i Sütûh" şiiri, İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın Servet-i Fünûn şiirine yönelik kapsamlı ve derinlikli eleştirisini estetik ve dilsel açıdan ustalıkla yansıttığı bir metindir. Şiir, yüzeydeki parlaklığı ve süslemeleri biçimsel ve dilsel araçlarla taklit edip parodiye dönüştürerek, aslında bu yüzeyselliğin altında yatan anlam yoksunluğunu ve estetik çürüklüğü gözler önüne serer. Böylece "Teberrüd-i Sütûh", dönemin şiir anlayışının yapaylıklarını ifşa eden ve edebiyat ortamındaki yüzeysellik eleştirisini biçimsel ve tematik bütünlük içinde işleyen önemli bir hiciv örneği olarak değerlendirilebilir.

"Âlâm-ı Şitâ"

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın "Âlâm-ı Şitâ" adlı şiiri, biçim ve içerik açıdan dönemin edebî akımlarına karşı tutkulu ve eleştirel bir karşı duruşun ifadesi olarak dikkat çeker. Aruz vezniyle kaleme alınmış bu uzun manzume, dış görünüş itibarıyla Servet-i Fünûn şiirinin biçimsel özelliklerini ve sembolist-empresyonist anlatım tekniklerini anımsatmakla birlikte, içerik ve anlatım açısından tematik bir tersine çevrim gerçekleştirmektedir.

Âlâm-ı Şitâ

Âlâm-ı şitâ olunca meşhûd

Çıkmada semâya dûd-ı bî-renk

Düşmekde zemîne berf-i beyzâ

Tebyîz ediyor bu hâkdânı

Söylerse beşer be-câ değil mi?

Cismde harâret oldu mefkūd

Vaktâ ki gelince şehr-i Teşrîn

Dünyâya eder yed-i tabîat

İlbâs-ı kefen ki… Berf-i fâmdır

Bir meyyit-i bî-hayâta benzer

Hoş hâne-i nûş olan bu âlem

Gûşumda eder memâtı telkîn

Yâdıyla bahâr-ı zevk-bârın

Her gayr-ı müsin şebâb ehli

Feryâd-ı siyâh eder de ağlar
Lerzende iʿânesiyle mehtâb
Tenvîrine saʿy eder demâdem
Her katre-i çeşm-i hûn-nisârın
Gönlümde hayâl-i sayf ü germâ
Teshîn eder mi hiss-i serdi
Eyler mi izâbe… Müncemiddir
Şemsin acabâ tulûʿı yek dem?
Âlâm-ı şitâ ki muhtefîdir
Rûhumda misâl-i zıll-ı sermâ
Bin hande-i hoş-nevâ-yı mensûr
Bin subh-ı safâ-nümâ-yı mahrûr
Bin şiʿr-i nevîn ü sebz-dârî
Bin neş'e-i şûh u sâfı sayfın
Benzer o nigâra… Çeşmi mahmûr
Sermâ ise bir acûz-ı meftûr
Sad hande-i nerm ü tâze perrân
Âgûş-ı sabâh-ı nev-bahârda
Bin girye-i suht ile muhâtdır
Kış günlerinin sabâhı, şâmı
Mâyiʿ nice bin elemle mâlî
Zânû-yı leyâl-i berf-rîzân
Hayfâ ki güneş zevâle erdi
Kış geldi evet garî vü bârid
Bin kahkaha serd eder tehîdir
Her hande fakat… Sadâ-yı nefret
Mürgân ü çemen, çiçekle insân
Efgân ederek hafâya girdi
Bir bahr-ı amîk-i berf-pûşun
Kaʿrında nihân siyâh neş'e
Martılara bak ki kar içinde
Pervâz-ı beyâza cehd ederler
Şâir gibi kalb ü cismi raʿşân
Her ehl-i hayât ü akl u hûşun
Bin gumgume-i hafî bârid
Gûşumda fısıldayıp ederler
Îmâ-yı şitâ-yı zehr-âlûd

Şefşâf-ı ecel nihâl-i ömrün
Bî-hande eder cefâ-yı esmer
Ecsâm-ı beşer zemîne sâkıt
Her ebr-i hazân-ı mâtem-efzûd
Endâm-ı bahâra bir kefendir
Tâbut ise selc-i hâk-i esfel
Bî-sûd u tehî figân-ı ezhâr
Teşyîʿine bezl-i cân ederler
Âlâm-ı şitâ olunca meşhûd…
Cemîl Sâtı" (*Resimli Gazete*, Nu. 68, 19 Mart 1314/31 Mart 1898)

Şiirde, özellikle kar, kış, buz, kefen, tabut ve meyyit gibi ölüm ve soğukluk imgelerinin yoğun kullanımı, metni salt mevsimsel bir betimlemeden çıkararak modern şiirin ruhsal ve estetik çöküşünün alegorik bir temsiline dönüştürür. Bu bağlamda "Âlâm-ı Şitâ", bir anlamda kış mevsiminin olumsuz ve karanlık yönlerine odaklanarak, klasik güzellik anlayışına yönelik bir karşı-şiir işlevi görür. İbnülemin'in bu şiiri, hem başlığı hem de içerik açısından göndermeleriyle dönemin öncü şairlerinden Cenap Şahabettin'in "Elhân-ı Şitâ"sına doğrudan bir tepki niteliğindedir. Cenap Şahabettin'in eserinde kış, empresyonist bir gözle estetikleştirilmiş, ses ve renk imgeleriyle duygusal bir güzellik olarak sunulurken (Akay, 1989), "Âlâm-ı Şitâ"da kış mevsimi tamamen farklı, hatta karşıt bir anlam dünyasında ele alınır. İbnülemin'in şiirinde kış, sessizlik, soğukluk, ölüm ve kederle özdeşleştirilerek, bir varoluşsal çaresizlik ve estetik anlamda çöküşün simgesi hâline gelir. Şu beyitlerden ilkinde kar, kefenle eşdeğer kılınmış; ikincisinde ise hayatı temsil eden bahar, âdeta defnedilmiştir:

"İlbâs-ı kefen ki… Berf-i fâmdır
Bir meyyit-i bî-hayâta benzer"
"Her ebr-i hazân-ı mâtem-efzûd
Endâm-ı bahâra bir kefendir"

Bu güçlü metaforlar, şiirin yalnızca doğa tasviri olmaktan öte, modern şiirin anlam yitimi ve estetik tükenişine dair ağır bir sitem niteliği taşıdığını ortaya koyar.

Şiirin estetik duruşu, bireyin duygu ve izlenimlerine dayalı empresyonist anlayışa karşı gelenekçi ve hatta muhafazakâr bir tavrı temsil eder. İbnülemin, doğanın geçici güzelliklerine yönelen gözlemler yerine, insanın yaşadığı derin acı, donukluk ve yalnızlığı vurgular. Bu, şiirin genelinde hâkim olan sessizlik ve iç çekiş havasıyla somutlaşır.

"Mâyiʿ nice bin elemle mâlî
Zânû-yı leyâl-i berf-rîzân"
"Bî-hande eder cefâ-yı esmer
Ecsâm-ı beşer zemîne sâkıt"

dizelerinde yer alan ifadeler, hem bedensel hem de ruhsal bir çöküşü dile getirir. Böylece şiir, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir metafizik donmuşluk hâlini yansıtır. Bu donukluk, modern şiirin giderek anlamsızlaşan ve işlevsizleşen yapısına yönelik bir eleştiri olarak da okunabilir.

Bu yönleriyle "Âlâm-ı Şitâ" şiiri, modern şiirin geleneksel estetik ve etik değerlerden kopuşunu, bir tür yas ve sessizlik içerisinde betimleyen özgün bir yapıt olarak değerlendirilebilir. Şiir, güzelliği yüceltmekten çok, ölüm, yalnızlık ve varoluşsal çaresizliğin şiirsel ifadesini hedefler. Böylece "Âlâm-ı Şitâ", kendi içinde bir şiir eleştirisi işlevi görür ve modern şiirin duygusal boşluğunu, estetik krizini şiirsel bir anlatımla açığa çıkarır. İbnülemin'in bu şiiri, dönemin edebiyat ortamındaki estetik tartışmalara güçlü bir karşı duruş niteliğinde olup geleneksel şiir anlayışını koruma ve savunma refleksiyle de modernizme eleştirel bir perspektif sunar.

Tartışma: Eleştirinin Estetik Biçimi ve İdeolojik Arka Planı

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın "Cemîl Sâtı" ve "Hüznî" müstearlarıyla kaleme aldığı şiirler, yalnızca birer edebî hiciv örneği değil, aynı zamanda bir düşünce biçiminin, bir estetik duruşun ve kültürel sadakatin ifadesi olarak okunmalıdır. Bu şiirlerdeki eleştiriler, Servet-i Fünûn yahut Edebiyat-ı Cedîde topluluğunun bireyci, biçimci ve Batı'ya yönelen sanat anlayışına karşı köklü bir geleneksel bilinçten beslenmektedir.

İbnülemin'in şiirleri, biçimsel olarak klasik şiirin unsurlarını korumakla birlikte, eleştiri hedefi olan modern şiir anlayışının dilini ve yapısını taklit ederek hiciv üretir. Bu estetik strateji, şiirsel parodi ile eleştirel mesafeyi aynı anda kurar. Örneğin "Zehre-i *Şi'r*" şiirinde "tuvalet" ve "korse" gibi maddi ve estetik çağrışımlı kelimelerle Servet-i Fünûn şiirinin dışsal süslemeciliği alaya alınırken, "Takdîr" şiirinde ise 'dekadanlık' ve derinliksiz anlam boşluğu doğrudan hicvedilir. Bu yönüyle İbnülemin, eleştiriyi hem şekil hem içerik düzeyinde çok katmanlı bir edebî ara**ç** hâline getirir. Bununla birlikte, şiirlerde sadece bireysel bir tatminsizlikten doğmuş alaycı bir dil değil; aynı zamanda bir değerler sisteminin savunusu da söz konusudur. Geleneksel şiirin yüklediği anlam, estetik ve terbiye işlevleri, İbnülemin'in dünyasında hâlâ geçerlidir. Şiirin toplumla, ahlakla ve düşünceyle bağını koparmasını kabul etmez. Edebiyatın yalnızca bireysel bir haz alanına dönüşmesi, onun gözünde bir yozlaşmadır.

İbnülemin'in eleştirisi, aynı zamanda bir şiir etiği önerisi taşır: Şiir yalnızca süs değil, özdür; yalnızca birey değil, toplumdur; yalnızca haz değil, anlamdır. Bu anlayışla kaleme alınan şiirler, klasik telmih, aruz ve mecaz tekniklerini kullanarak hem estetik olarak etkileyici hem de ideolojik olarak sağlam bir duruş sergiler. Öte yandan, "Cemîl Sâtı"nın şiirlerinde öne çıkan zarif ironi ile "Hüznî" şiirlerindeki sert eleştiri tonu, İbnülemin'in bu ideolojik duruşu çok boyutlu ve kontrollü biçimde sergileyebildiğini gösterir. Bu şiirler, döneminin diğer eleştirmen ve şairlerinin dilinden farklı olarak şiirin içinden konuşarak şiiri eleştirme tavrını benimser. Yani bir tür 'şiiri şiirle yıkma' stratejisi söz konusudur. Bu strateji, geleneksel şiirin biçimsel kodları ile modern şiirin içeriği arasındaki çatışmayı göstermek açısından etkili bir yöntemdir.

Sonuç

Bu makalede, İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın *Resimli Gazete*'de "Cemîl Sâtı" ve "Hüznî" müstear adlarıyla yayımladığı dört şiir (Zehre-i *Şi'r*, Takdîr, Teberrüd-i Sütûh ve *Âlâm-ı Şitâ*) üzerinden, Edebiyat-ı Cedîde'nin estetik ve içerik özelliklerine yönelttiği eleştiriler metin merkezli bir çözümleme çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışma, bu şiirlerin yalnızca dönemsel bir edebî polemiğin ürünü değil; aynı zamanda bir entelektüelin şiir aracılığıyla ifade ettiği estetik, kültürel ve ideolojik bir tavrın yansıması olduğunu ortaya koymuştur. Edebiyat-ı Cedîde'nin Batı merkezli ve bireyci poetikasına karşı yöneltilen bu eleştiriler, İbnülemin'in geleneksel edebî değerlerle kurduğu ontolojik bağın ve şiire yüklediği ahlaki ve kültürel işlevin bir sonucu olarak biçimlenmiştir.

Şairin, estetik anlayışını biçimsel sadelik, anlam derinliği ve gelenekle uyum ekseninde kurması; onu Servet-i Fünûn şairlerinden ayıran temel unsurların başında gelmektedir. Bu anlamda İbnülemin, şiiri yalnızca bireysel bir ifade aracı olarak değil; aynı zamanda millî, kültürel ve ahlaki bir duruşun taşıyıcısı olarak konumlandırır.

Makale kapsamında ele alınan şiirler; hiciv, ironi, telmih ve alegori gibi klasik edebî araçlar kullanılarak modern şiir anlayışına karşı çok katmanlı bir eleştiri yöneltmektedir. Özellikle "Zehre-i Şi'r" şiirinde şiirin içerikten uzaklaştırılıp biçimsel bir vitrine dönüştürülmesine yönelik bir hiciv; "Takdîr"de dekadanlık ithamı üzerinden yapılan estetik ve düşünsel eleştiri; "Teberrüd-i Sütûh"ta yüzeysel estetiğin altının boş olduğuna dair sembolik gönderme ve "Âlâm-ı Şitâ"da ise Cenap Şahabettin'in "Elhân-ı Şitâ"sına yazılmış karşı-metinle doğanın estetize edilmesine karşı bir ölüm ve çöküş alegorisi sunulması, İbnülemin'in şiir aracılığıyla estetik bir muhalefet oluşturduğunu açıkça göstermektedir. Bu şiirler, yalnızca Servet-i Fünûn şiirinin estetik eğilimlerine değil, aynı zamanda onun temel dayanaklarına -ferdiyetçilik, sanat için sanat anlayışı, Batılılaşma eğilimi, anlamdan ziyade biçime yönelme- doğrudan bir eleştiri yöneltir. Bu yönüyle İbnülemin'in şiirleri, Servet-i Fünûn'un temsil ettiği avangart edebiyat anlayışıyla geleneksel şiir anlayışı arasında kurulan tarihsel çatışmanın estetik belgeleri olarak değerlendirilebilir. Dahası, İbnülemin'in bu şiirlerde iki farklı müstear kullanarak farklı ses tonları (Cemîl Sâtı'da zarif ironi, Hüznî'de sert tenkit) üretmesi, onun eleştirel söylemini şiir içinde çok sesli bir yapıya dönüştürmesini sağlamıştır. Bu, hem şiirin eleştirel potansiyelini artırmış hem de edebî eleştirinin şiirle nasıl yapılabileceğini gösteren özgün bir örnek sunmuştur.

Extended Abstract

This article aims to explore a lesser-known aspect of İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, a multifaceted figure of late Ottoman literature, by examining his poetic critiques directed at the Edebiyat-ı Cedîde (New Literature) movement. While İbnülemin is widely recognized for his contributions to biographical writing and cultural historiography, this study focuses on his literary identity as a poet. The core of the analysis consists of four poems published in the early 1910s in Resimli Gazete under the pseudonyms "Cemîl Sâtı" and "Hüznî." These poems provide not only a reflection of the poetic climate of the time but also a multilayered critique of the aesthetic worldview of the Servet-i Fünûn community, the leading proponents of the Edebiyat-ı Cedîde movement.

The article's main objective is to analyze İbnülemin's poetic discourse, which he constructs through both formal and thematic elements, to oppose the individualistic, form-focused, and Western-oriented aesthetic promoted by the Edebiyat-ı Cedîde school. Using a text-centered analytical method, the poems "Zehre-i Şi'r" ("The Poison of Poetry"), "Takdîr" ("Fate"), "Teberrüd-i Sütûh" ("The Indifference of Faces"), and "Âlâm-ı Şitâ" ("Sorrows of Winter") are examined in terms of their structure, themes, diction, and style. The poems employ traditional elements such as aruz meter, classical verse forms, allusions, satire, and parody—tools that enable the poet to engage in ironic and critical reformulations of the Servet-i Fünûn aesthetic.

One of the most striking features of these poems is their conscious reliance on the classical Ottoman poetic tradition. The use of *aruz* prosody, forms such as *gazel* and *kıta*, and rhetorical devices like telmih (allusion) reveal İbnülemin's deep engagement with the traditional canon. However, rather than nostalgic imitation, this formal allegiance functions as a poetic resistance to the formal rupture caused by modernizing tendencies in late Ottoman poetry. In this sense, the

poems are not mere celebrations of the past but also perform a direct intervention in contemporary aesthetic debates.

In the poems published under the name "Cemîl Sâtı," a refined irony is prominent. These works subtly mock the exaggerated emotionalism and artificiality of Servet-i Fünûn poetry while still remaining within its formal boundaries. By using the very aesthetic tools of the movement to expose its limits, İbnülemin offers a sophisticated internal critique. In contrast, the poems signed "Hüznî" adopt a more overtly ideological and satirical tone. Here, the poet criticizes the detachment of modern literature from society and its alienation from Eastern aesthetics. The satire is sharper, the diction more direct, and the critique more ideological in nature. This dual strategy—refined irony on one hand and open satire on the other—demonstrates İbnülemin's ability to manipulate poetic voice and tone for distinct rhetorical effects.

This study argues that İbnülemin's poetic critiques offer a valuable perspective on the cultural tensions of the late Ottoman literary field. The Edebiyat-ı Cedîde movement, as a literary extension of Tanzimat-era modernization, represented a shift toward Western aesthetics and individualistic expression. İbnülemin's discomfort with this shift is not only evident in his prose writings but also in his poetic interventions. These poems therefore serve as a form of cultural and aesthetic opposition voiced through verse.

The article's principal contribution lies in repositioning İbnülemin Mahmut Kemâl İnal not merely as a biographer, historian, or bureaucrat but as an active literary agent who used poetry as a means of ideological and aesthetic intervention. These largely overlooked poetic texts reveal that the conflict between tradition and modernity in late Ottoman literature was not limited to theoretical discourse but also unfolded within poetic form and expression. Consequently, the article sheds light on a significant but understudied aspect of late Ottoman poetics, offering new insights into how literature functioned as a field of cultural contention during the empire's twilight years.

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / This study does not require ethics committee approval, and the data used was obtained from literature review/published sources.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / **Use of Artificial Intelligence:** No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Kaynakça

Akay, H. (1989). *Cenap Şahabettin'in şiirleri üzerinde bir araştırma*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.

Akay, H. (2007). *Yeni Türk Şiirinin Kurucularından Tevfik Fikret*. *İstanbul: 3F Yayınları*.

Akün, Ö. F. (2000). İbnülemin Mahmud Kemal. *TDV İslam Ansiklopedisi* (21), 249-262.

Akyüz, K. (1990). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Booth, W. C. (2016). İroninin Retoriği (S. Sarı, Çev). Ankara: Hece Yayınları

Enginün, İ. (2010). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ercilasun, B. (2012). *Servet-i Fünun'da edebî tenkit*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gökçek, F. (2021). *Bir tartışmanın hikâyesi Dekadanlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Hutcheon, L. (2020). *Postmodernizmin poetikası* (Y. Balcı, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.

Hüseyin Vassaf. (2012). *Bir Eski Zaman Efendisi* İbnülemin *Mahmut Kemal Kemâl'ül-Kemâl*, (F. M. Şeker, İ. Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları.

[İnal], İbnülemin M. K. (12 Mart 1314). Teberrüd-i Sütûh. *Resimli Gazete*, Nu. 67.

[İnal], İbnülemin M. K. (19 Mart 1314). Âlâm-ı Şitâ. *Resimli Gazete*, Nu. 68.

[İnal], İbnülemin M. K. (5 Mart 1314). Takdîr. *Resimli Gazete*, Nu. 66.

[İnal], İbnülemin M. K. (5 Mart 1314). Zehre-i Şi'r. *Resimli Gazete*, Nu. 66.

Kaplan, M. (1995) *Tevfik Fikret-devir, şahsiyet, eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karataş, A. (2019). İbnülemin Mahmud Kemal İnal ile Kemaleddin Harputî Efendi'nin mektuplaşmaları- I. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 112-169.

Korkmaz, R. (2013). Servet-i Fünun edebiyatı. *Yeni Türk edebiyatı 1839-2000* (R. Korkmaz, Ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.

Korkmaz, R. (2015). Servet-i Fünun şiiri. *Türk edebiyatı tarihine bir bakış* (M. K. Özgül, Ed.). Ankara: Kurgan Edebiyat.

Kumsar, İ. A. (2022). *Kaybedenlerin tarihi Türk edebiyatında Malumat hareketi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özder, G. (2025). İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Servet-i Fünûn Edebiyatının alımlanışı, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 31, 135-152.

Topaloğlu, Y. (2017). "Dersaadet'ten Yeni Zelanda'ya: Servet-i Fünûn neslinin göç/kaçış düşüncesi ve ideal belde tasavvuru", *Geçmişten Günümüze Göç I, Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, 623-634.

Tuğcu, E. (2018). *Osmanlı'nın son döneminde şiir eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

[Yalçın] H. C. (2019). *Kavgalarım* (İ. A. Kumsar, Haz.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.